

tusztárca felügyeletével is, ugyanis Hóman Bálint nem vállalta el a felkínált feladatot. A Sztójay-kormány menesztésével Antal minisztersége is véget ért. 1944. október 16-án a Gestapo őrizetbe vette. Ezután 1960-ig különböző börtönök foglya volt. 1946. április 5-én háborús bűntett és hűtlenség miatt kötél általi halálra ítélte a népbíróóság, de Tildy Zoltán kegyelemben részesítette. 1960-as szabadulása után az MTA Történettudományi Intézetének megbízásából készítette el emlékiratait.

Az emlékirat az 1932–1936 közötti éveket öleli fel, Gömbös miniszterelnökségének idejét. Terjedelmi okokból a kiadó és a szerkesztő egyes fejezeteket elhagyott, igyekeztek azonban úgy válogatni, hogy lényegileg ne csorbítsák az emlékiratok tartalmát. Antal István érdekesen és mindenre kiterjedően követi az eseményeket. Munkája, bár tudományos ígérennyel készült, nemcsak a korszak kutatói, hanem a művelődéstörténet iránt érdeklődők számára is élvezetes olvasmány. Betekintést nyerünk a korszak politikai kulisszái mögé, ugyanakkor azt is láthatjuk, milyen emberi értékek mozgatták a kor politikusait. Habár különböző politikai oldalakon álltak, egymás emberi méltóságát feltétlenül tisztelőben tartották.

BARACSI ERZSÉBET

*(Palatinus Kiadó, Budapest, 2004,
568 oldal, 2900 Ft)*

Tudomány és művészet között

*A modern
történelemelmélet
problémái*

Ha megkérdeznénk történészeinket, hogy a tudományhoz vagy a művészethez sorolnák-e szakmájukat, a nagy többség a tudomány mellett döntene, sőt azt a köztes helyet sem fogadná el, amelyet a L'Harmattan kiadónál megjelent fordításkötet címe sugall. A modern történelemelmélet egyik meghatározó irányának fontosabb írásait magában foglaló könyv pont ezt a vaskalapos nézetet kívánja megindítani, visszahelyezve Kliót a műzsák közé.

A könyv három részre tagolódik. Az első (*A történelmi magyarázat*) Carl G. Hempel *Az általános törvények szerepe a történettudományban* című kanonikus szövegével indul. E cikk fogalmazza meg a történelemre is érvényes „átfogó törvény” modelljét. Ennek alapját egy szillogizmus adja, amelynek premisszái a kiinduló feltételek és az általános törvények, konklúziója pedig maga a magyarázni kívánt esemény.

William Dray e modell hiányosságaira hívja fel a figyelmet egy konkrét történelmi példa elemzésének segítségével. A történelmi eseményt több kisebb, egymással összefüggő elemre bontja, egészen addig, amíg

ezen elemek egy következetes sorozatot alkotnak. Az így leírt összefüggő sorozatok modellje sokkal jobban betölti a történelmi magyarázat szerepét, mint az általános törvény.

A harmadik írásban Arthur Danto a történelmi magyarázatot a történelem elbeszélésével kapcsolja össze. Véleménye szerint ha valamit magyarázni akarunk, akkor nem pusztán egy eseményt írunk le, hanem egy változásról próbálunk számot adni, s ezt mindig történetbe dolgozva meséljük el.

A könyv második része (*A történetírás retorikája*) a történelmi elbeszélést járja körül. Roland Barthes írása a strukturalista prózapoétika módszerével vizsgálja a történelmi elemzést. Lionel Gossman a történelem és a fikció közötti különbség foglalkoztatja. Azt kutatja, hol és miért távolodott el az irodalomtól a történelem, amely Quintilius korában az epika egyik válfaja volt, az irodalmár és a történész munkája pedig még Voltaire vagy Gibbon idején is szinte megkülönböztethetetlenül szemosódott.

Louis O. Minkot is a történelem narrációja érdekli. Az elbeszélés jelentőségét az elméleti magyarázat és megértés fontos eszközének tartja, a múltat pedig el nem mondott történetnek tekinti, amit a történész csupán kommunikálhatóvá kíván tenni azáltal, hogy nyelvhez juttatja.

Itt található még Michel de Certeau és Dominick LaCapra egy-

egy írása is. Az utóbbi inkább „kiáltványszöveg”, amely a modern gondolkodástörténet számára kínál új perspektívákat, míg az előbbi a történelem és az írás viszonyát, valamint a történelmet mint termelést vizsgálja. Ez a rész a „történelmek” retorikai olvasatait elemző Hans Kellner írásával zárul.

A harmadik rész a történelmi reprezentáció kérdéseire keres választ. Ankersmit korábban kifejtett ún. narratív szubsztancia-elméletét gondolja újra, White „a modern esemény” reprezentációs lehetőségeit és a modern elbeszélői technikáknak a történelmi ábrázolásban betöltött szerepét járja körül. A kötet utolsó darabja, Stephan Banné a 19. századi történelmi reprezentációs módszerek olyan új területeken való továbbéléséről és átalakulásáról ír, mint a történelmi filmek vagy a modern történetírás népszerű darabjai.

Összességében elmondhatjuk, hogy Kisantal Tamásnak a szövegeket értelmező és a tájékozódásban segítő bevezetőjével megjelent kötet fontos, hiánypótló könyv. Szerkesztőinek nem titkolt szándéka, hogy ezek a nehezen elérhető szövegek magyarul is hozzáférhetővé váljanak, és a hazai tudományos diszkurzusba, egyetemi oktatásba is bekerülhessenek. A történészek mellett az irodalommal foglalkozók is sok fontos kérdésre kaphatnak választ. Jelenleg ezek a történelemelméleti gondolatok Magyarországon az irodalomel-

mélet felől szívárognak át a történetírásba; ez a könyv is Thomka Beáta irodalomelméleti műhelyében készült, de örvendetes, hogy kiadását egy történeti műhely, az Atelier vállalta fel.

BENDA MIHÁLY

*(Szerkesztette Kisantal Tamás,
L'Harmattan–Atelier, Budapest, 2003,
315 oldal, 2500 Ft)*

GRANASZTÓI GYÖRGY:

Mi történik itt?

Bár a kérdés érthető, a címet döbbenet, riadtan, kíváncsian vagy akár cinikusan is olvashatjuk. Granasztói címválasztása mögött a komplexitásra való törekvés, egy átfogó kép felrajzolásának szándéka húzódik meg, ami a tanulmánykötet idő- és térbeli tematizációjából is látható. A könyv tizenöt különböző, 1989 és 2003 között publikált, három témakör (történetírás, külpolitika és politikai kultúra) köré csoportosított írást fog egybe. Néhány kényszerű gondolatismétlés ellenére a könyv hosszú ideje kialakult, egységes, letisztult és következetes világlátásáról tesz tanúbizonyságot. Egy-egy személy és fogalom visszavisszatér, talán ezekkel lehetne a leginkább szemléltetni Granasztói gondolatosságát: demokrácia, szabadság,

szabadelvűség, nemzet, polgár(i), 1848, Popper, Arendt, optimizmus, politika-erkölcs-vallásos hit kapcsolata. Az előbbieken túl rendszeresen foglalkozik a fasizmus, kommunizmus, holokauszt kérdésével, szívesen járja körül az ironia, a cinizmus problémakörét is. Értékvilágát leg-hitelesebben a „konzervatív liberális” fogalommal jellemezhetjük.

„Ma a politikai vezető csoportok legnagyobb hibája, hogy a társadalom életének főleg gazdasági szempontjai érdeklik őket, figyelmen kívül hagyják a hatalom szimbolikus, misztikus, majdnem vallási vonatkozásait” – írja már az első oldalon. A Kádár-korszak értékelésénél is hasonló eredményre jut, amikor a „homo economicus”-ról szól. A „rendszer-váltás”-t az 1848-as polgári átalakulás beteljesüléseként értelmezi; az idézőjelet a szerző nem a relativizálás jegyében, hanem éppen ellenkezőleg, annak érzékeltetésére használja, hogy a fordulat értékelése meghaladja a hagyományos gazdasági-politikai értelmezési keretet.

Granasztói a 19. századi nemzeti-szabadelvű gondolkodók szellemi örököseként vélekedik a 20. század és napjaink világáról. Erkölcsi alapállását leginkább a szélsőségek egyenlő mértékben való elutasítása, az ellentétes erők egyforma távolságból való szemlélése, liberális és konzervatív értékek összeforrasztásának kísérlete jellemzi.

Az olvasó számára azonban úgy tűnhet, hogy a szerző mint vágyál-